

En jouråklagare har beslutat om personell husrannsakan utan att det fanns något beslut om frihetsberövande av den eftersökta personen

Beslutet i korthet: I en förundersökning kontaktade en utredare från Tullverket en jouråklagare för ett beslut om husrannsakan i en lägenhet för att söka efter en person som var misstänkt för brott. Efter en muntlig föredragning fattade åklagaren ett beslut om s.k. personell husrannsakan. Det fanns dock inte något beslut om frihetsberövande av den eftersökta personen, vilket var en förutsättning för beslutet om husrannsakan i det här fallet. Det visade sig senare också att den som enligt beslutet skulle eftersökas redan var gripen när åklagaren fattade sitt beslut. Åklagaren kritiseras för att hon beslutade om personell husrannsakan utan att det fanns rättslig grund för det och för att hon inte gjorde tillräckliga ansträngningar för att reda ut vem som skulle eftersökas genom husrannsakan. Åklagaren kritiseras också för brister i dokumentationen av beslutet.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 2 februari 2019 förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten och Tullverket för att tjänstemän från myndigheterna trängt in i hans lägenhet när han var hemma, trots att han inte har det minsta med kriminell verksamhet att göra. Han var bl.a. kritisk till hur husrannsakan genomfördes och att tjänstemännen inte på ett tydligt sätt visade att de var myndighetsanställda, vilket helt i onödan orsakade honom stor rädsla och olägenhet.

Utredning

Inledningsvis framgår följande av utredningen hos JO.

Den 29 januari 2019 inleddes en förundersökning om grov narkotikasmuggling efter att Tullverket i samband med en tullkontroll vid svensk gräns påträffat narkotika gömd i en bil. En åklagare beslutade att byta ut narkotikan och att bilen skulle fortsätta sin färd under övervakning. I bilen fanns fyra personer, bl.a. BB.

Bilfärden gick mot Göteborg dit bilen kom fram sent på kvällen den 29 januari. Bilen parkerades på en gata i ett bostadsområde och två okända män

observerades när de kontaktade personerna i bilen. Man bedömde att de okända männen kunde vara mottagare av narkotikan och ingrep. Personerna i bilen greps misstänkta för grov narkotikasmuggling, men de två okända männen flydde från platsen. Med hjälp av bl.a. spaningsmaterial från en polishelikopter drog utredare vid Tullverket slutsatsen att männen hade flytt in i en trappuppgång i närheten av platsen för ingripandet.

Vid tidpunkten för ingripandet hade den ordinarie förundersökningsledaren lämnat över ärendet till en jouråklagare, kammaråklagaren CC.

För att söka efter männen som flytt in i trappuppgången tog Tullverkets ansvariga utredare kontakt med CC och bad om ett beslut om husrannsakan i en lägenhet i trappuppgången. CC fattade kl. 00.06 den 30 januari 2019 ett beslut om husrannsakan i en viss angiven lägenhet för att eftersöka person. I beslutet angavs BB som utpekad person.

I den aktuella lägenheten hade AA sin bostad. Polismyndigheten biträdde Tullverket med att genomföra husrannsakan och de grep AA. Det visade sig dock att AA inte hade någonting med saken att göra och att BB redan var gripen vid tidpunkten för åklagarens beslut. Det visade sig också att det lägenhetsnummer som angavs i beslutet om husrannsakan var ett annat än vad som framgick av Tullverkets handlingar.

JO beslutade att inleda en utredning om åklagarens handläggning av ärendet och uppmanade Åklagarmyndigheten att yttra sig över anmälan.

Åklagarmyndigheten (riksåklagaren DD), som hämtat in upplysningar från den ordinarie förundersökningsledaren och CC samt kammarledningen vid åklagarkammaren i Borås, yttrade sig den 21 maj 2019. Även områdeschefen för åklagarområde Väst hade beretts tillfälle att yttra sig.

Av yttrandet framgår bl.a. att CC muntligen hade informerats kort om ärendet av den ordinarie förundersökningsledaren i samband med att han lämnade över det till henne om det skulle bli aktuellt med ett ingripande under natten. Det framgår också att Tullverket informerats om att vidare kontakter i ärendet skulle ske med CC. Den första kontakten mellan Tullverket och CC togs vid midnatt, då behovet av en husrannsakan uppkommit.

Åklagarmyndigheten redovisade följande uppgifter från CC när det gäller beslutet om husrannsakan.

Från tullen fick jag under natten information om att de misstänkta haft ett möte i Jonsered, men att tullen skulle slå till mot de misstänkta eftersom de misstänkta förstått att leveransen bytts ut, avbrutit mötet och försökt fly. Det aktuella beslutet fattades vid ett telefonsamtal med ..., som ombad mig att fatta det aktuella beslutet eftersom två av de misstänkta setts fly in i den aktuella bostaden. För att söka fram aktuellt ärende i Cåbra och kunna fatta beslut i ärendet frågade jag dels om aktuellt ärendenummer i Cåbra, vilket tullen inte hade, dels om namnen på de misstänkta, men även detta var oklart. Dock lyckades tullen få fram ett namn på en person som beslutet kunde avse (som jag

uppfattade det en av dem som flytt in i bostaden) och med hjälp av detta försökte jag få fram aktuellt diarienummer i Cåbra. Jag sökte även på tullens ärendenummer, men kunde inte få fram något ärende i Cåbra. Jag förstod att tullen tyckte att mina sökningar i Cåbra tog alldeles för lång tid, att piketen väntade på att få gå in i bostaden och att beslutet om en personell husrannsakan brådskade. I detta läge fanns inte tid för några ytterligare överväganden och för att inte riskera att man tappade de misstänkta bestämde jag mig för att fatta det efterfrågade beslutet. Jag vet att jag också frågat om det fanns behov av personella tvångsmedel från min sida, men då fått beskedet att det inte fanns.

Grunden för mitt beslut var de som anges i 28 kap. 2 § rättegångsbalken. Synnerliga skäl ansågs föreligga, eftersom den misstänkte som jag hade uppfattat det hade setts fly in i bostaden tillsammans med en medmisstänkt.

Av CC:s uppgifter framgår att hon i den tvångsmedelsblankett som upprättades i ärendet har antecknat bl.a. följande.

Två stycken är emellertid alltjämt på fri fot och nu behöver man beslut om husrannsakan för att komma in på aktuell adress, där de lär befinna sig.

Av yttrandet framgår vidare följande.

Senare under natten, kl. 01:46, anmälde samma utredare gripandet av bl.a. BB till jouråklagaren. Av tvångsmedelsblanketten framgår att gripandet skett kl. 23:02, dvs. innan beslutet om husrannsakan fattades. Jouråklagaren fattade beslut om att 24:8-förhör skulle hållas med de misstänkta och sedermera att dessa skulle anhållas.

Åklagarmyndigheten redovisade följande uppgifter från CC i den här delen.

Senare under natten, efter att gripandet av den person som husrannsakan avsett, anmälts till mig insåg jag att det inte kunde vara denna person som flytt in till bostaden, eftersom han redan var gripen då beslutet fattades. Vid telefonsamtal frågade jag ... kring detta och fick information om att det var en mottagare av försändelsen som skulle ha flytt in till den aktuella bostaden, se anteckning gjord i tvångsmedelsblanketten för husrannsakan klockan 02.42. Samtidigt fick jag information om att husrannsakan var genomförd och att det då hade visat sig att personen i fråga inte hade något med saken att göra. Under dessa förhållanden är det klart att beslutet om husrannsakan är felaktigt, men beslutet är fattat på den information som lämnats till mig. I sammanhanget bör det beaktas att jag inte hade tillgång till någon information i Cåbra (jag trodde under natten att det skulle finnas ett ärende, men fick på morgonen vid kontakt med [den ordinarie förundersökningsledaren] veta att något Cåbra-ärende inte fanns). Mot denna bakgrund var jag, då beslutet skulle fattas, helt hänvisad till tullens information, som i flera avseenden var bristfällig och fördröjd.

Adressen är angiven såsom jag fått den från tullen och någon möjlighet för mig har inte funnits att kontrollera den.

Det framgår av CC:s uppgifter att hon upplevde att ärendet över lag hade varit mycket rörigt.

Åklagarmyndigheten angav också att det av promemorior i förundersökningsprotokollet, upprättade av utredaren i ärendet och en av de ingripande poliserna, även framgår följande.

Vid ingripandet ... lyckades de två okända män som tagit kontakt med personerna i bilen undkomma och de flydde in i porten till ... Misstanke uppstod att en av männen bodde i uppgången, varvid dörrknackning genomfördes. På grund av vissa iakttagelser kontaktades jouråklagaren för beslut om

husrannsakan i lägenhet 1002 på ... De aktuella omständigheterna som grundade kontakt med jouråklagaren för ett beslut om husrannsakan i lägenheten var att ingripande personal hade ringt på under 20 minuter och försökt få kontakt med en man i bostaden som inte ville öppna.

Åklagarmyndigheten redovisade följande bedömning.

Inledningsvis kan konstateras att åklagaren fattade beslutet om personell husrannsakan utan ett föregående beslut om ett frihetsberövande och att det således saknades rättslig grund för beslutet.

Beslutet fattades under jourtid. När ett ärende överlämnas till jouren övertar jouråklagaren tillfälligt förundersökningsledarskapet och har det fulla ansvaret för förundersökningens bedrivande och de beslut som fattas. Det åligger därför jouråklagaren att bilda sig en helhetsuppfattning om utredningsläget och självständigt pröva förutsättningarna för besluten som denne fattar. Den som tillfälligt tar över som förundersökningsledare kan heller inte begränsa sitt ansvar till sådant som den ordinarie förundersökningsledaren lyft fram vid överlämnandet.

I detta ärende tog jouråklagaren över förundersökningen i inledningsskedet efter att vissa beslut om tvångsmedel fattats av den ordinarie förundersökningsledaren. Ärendet överlämnades genom en muntlig kontakt. Det framgår dock inte i detalj vilken information som lämnades över och vilka omständigheter som var kända för åklagaren vid överlämnandet. I vart fall står det klart att BB som förde bilen var identifierad som misstänkt när överlämningen skedde.

Vid jouråklagarens första kontakt med utredaren från Tullverket fanns inte något ärende registrerat i Cåbra. Det fanns därför inte heller några misstänkta personer eller brottsmisstankar inlagda i systemet sedan tidigare och jouråklagaren var tvungen att registrera ärendet manuellt utifrån de uppgifter som lämnades av föredragande utredare. Enligt jouråklagaren fick hon uppgift om att en av personerna som eftersöktes på aktuell adress var den misstänkte BB, vilket också stämmer med vad åklagaren registrerade i tvångsmedelsblanketten. Något beslut om anhållande i frånvaro fattades dock inte. Uppgiften att BB redan var gripen anmäldes till henne först senare och hon antecknade då i tvångsmedelsblanketten avseende beslutet om husrannsakan att personen i bostaden istället var trolig mottagare av narkotikan och inte var en av dem som satt i bilen. Vid den tidpunkten var husrannsakan dock redan genomförd.

Det finns emellertid ingen anledning att ifrågasätta att åklagaren fick fel lägenhetsnummer av utredaren, vilket verkar vara anledningen till diskrepansen mellan vad som anges i Tullverkets och Åklagarmyndighetens dokumentation. Under jourtid är en åklagare hänvisad till de uppgifter som lämnas vid den muntliga föredragningen av utredaren och åklagaren ska kunna lita på att dessa uppgifter stämmer om de inte framstår som uppenbart felaktiga för åklagaren. Att föredragande utredare till synes lämnat felaktiga uppgifter om adressen kan därför inte jouråklagaren lastas för.

Det kan konstateras att det finns vissa brister i hur jouråklagaren dokumenterade beslutet. Det borde framgå att husrannsakan företogs hos annan än den misstänkte och anledningen till att hon bedömde att det förelåg synnerlig anledning att anta att en eller flera eftersökta personer befann sig i AA:s bostad.

Sammanfattningsvis kan konstateras att aktuellt beslut saknade rättslig grund. Jouråklagaren befann sig i en pressad situation, vilket i vart fall delvis kan förklara de brister som uppstod i ärendet. Jag bedömer dock att det i och för sig fanns grund för att företa en husrannsakan hos AA för att eftersöka misstänkta personer. Polisen hade haft möjlighet att själv, om det var fara i dröjsmål, besluta om husrannsakan för att gripa misstänkta gärningsmän. Åklagaren hade kunnat fatta ett beslut om husrannsakan om det hade föregåtts av beslut om anhållande i frånvaro avseende de misstänkta personerna.

Upplysningsvis kan nämnas att frågan om rutiner kring överlämnande till juren av ärenden av särskilt kvalificerad karaktär såsom ärenden med kontrollerade leveranser och pågående hemlig avlyssning kommer att uppmärksammas inom Åklagarmyndigheten framöver.

Rättsliga utgångspunkter

För att söka efter bl.a. någon som ska gripas, anhållas eller häktas eller hämtas till förhör får husrannsakan genomföras hos honom eller henne, eller hos någon annan om det finns synnerlig anledning att anta att den sökta uppehåller sig där (se 28 kap. 2 § rättegångsbalken, RB).

En förutsättning för att en husrannsakan ska få genomföras för att söka efter den som ska anhållas eller häktas som misstänkt för brott är att det redan finns ett beslut om anhållande eller häktning av den misstänkte som ska verkställas. Ett sådant beslut har då fattats i den misstänktes frånvaro. Ett beslut om gripande kan dock aldrig fattas i den misstänktes frånvaro. En åklagare kan inte heller besluta om gripande utan är hänvisad till att använda sig av bestämmelserna om anhållande om han eller hon vill fatta beslut om att frihetsberöva någon som inte är närvarande. Det är således inte möjligt för en åklagare att besluta om en husrannsakan för att söka efter en person som senare eventuellt kan bli anhållen eller häktad. (Se JO 1993/94 s. 66, JO 2001/02 s. 113, SOU 1995:47 s. 227 f. och Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 4 upplagan, s. 652.)

Det ska föras protokoll över en husrannsakan där bl.a. skälen för åtgärden och syftet med den anges (se 28 kap. 9 § RB). Det är av stor vikt från rättssäkerhets- och kontrollsynpunkt att beslut om tvångsmedel dokumenteras klart och noggrant. Av protokollet ska det bl.a. tydligt framgå vilka brottsmisstankar som föranlett husrannsakan och vilka omständigheter som legat till grund för beslutet (se t.ex. JO 2009/10 s. 72).

Bedömning

Inriktningen av min granskning

Jag har riktat in min granskning på framför allt de rättsliga förutsättningarna för husrannsakan. Jag går därför inte in på frågor om hur den genomfördes, men jag kan konstatera att inbrytningen i lägenheten måste ha varit både skrämmande och integritetskränkande för AA.

Beslutet om husrannsakan saknade rättslig grund

Av utredningen framgår att CC den 30 januari 2019 kl. 00.06 fattade ett beslut om husrannsakan för eftersökande av BB i en viss angiven lägenhet. Beslutet om husrannsakan hade föregåtts av en muntlig överlämning av ärendet från den ordinarie förundersökningsledaren tidigare på kvällen och en föredragning på telefon av den ansvariga utredaren vid Tullverket, i direkt anslutning till beslutet. Något ärende i Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem fanns inte.

Av utredningen framgår också att det inte fanns något beslut om frihetsberövande av BB av relevans för beslutet om husrannsakan. CC har uppgett att hon frågade utredaren vid Tullverket om det fanns behov av personella tvångsmedel från hennes sida men fick beskedet att det inte fanns.

I likhet med Åklagarmyndigheten kan jag konstatera att beslutet om husrannsakan saknade rättslig grund.

Åklagaren utredde inte tillräckligt vem som skulle eftersökas genom husrannsakan

Som Åklagarmyndigheten har anfört tar en jouråklagare tillfälligt över förundersökningsledarskapet när ett ärende lämnas över till juren och har det fulla ansvaret för förundersökningens bedrivande och de beslut som fattas.

När det gäller de omständigheter som föregick beslutet om husrannsakan framgår följande av utredningen.

I samband med ingripandet mot de personer som befann sig vid den parkerade bilen greps de fyra personer som färdats i bilen samtidigt som de två okända männen flydde från platsen. Utredarna kunde bl.a. med hjälp av filmmaterial från en polishelikopter se att de två männen flydde in i en trappuppgång i närheten av platsen för ingripandet. Det var för att undersöka om männen tagit sin tillflykt till någon av lägenheterna i trappuppgången som Tullverkets utredare kontaktade CC för ett beslut om husrannsakan.

Som utgångspunkt bör en åklagare kunna förlita sig på att de uppgifter som t.ex. en utredare vid Tullverket lämnar vid en muntlig föredragning är korrekta och fullständiga och kan läggas till grund för åklagarens bedömning. Den som har att fatta beslut om ett tvångsmedel ansvarar emellertid för att beslutet är korrekt och måste alltid göra en självständig bedömning av om förutsättningarna för en tvångsåtgärd är uppfyllda. En beslutsfattare måste därför vara observant på eventuella brister som kan finnas i ett underlag. (Se JO 2020/21 s. 342.)

Av CC:s uppgifter i utredningen hos JO framgår att hon vid telefonsamtalet frågade Tullverkets utredare om namnen på de misstänkta men fick beskedet att det var oklart vilka de misstänkta var. CC har i utredningen också uppgett att Tullverket dock ”lyckades ... få fram ett namn på en person som beslutet kunde avse” och som hon uppfattade var en av dem som flytt in i bostaden.

Uppenbarligen har BB nämnts vid telefonsamtalet även om han vid den tidpunkten redan var gripen. Enligt vad jag har kunnat förstå var dock BB inte tidigare känd för CC, och hon hade således inte anledning att reagera på det namnet i och för sig.

Däremot anser jag att CC, mot bakgrund av hur hon har återgett samtalet, hade anledning att ställa kompletterande frågor om varför den person som skulle eftersökas i lägenheten var just BB. Hon skulle givetvis också ha kontrollerat om det fanns ett beslut om frihetsberövande i fråga om BB.

Jag anser sammanfattningsvis att CC inte gjorde tillräckliga ansträngningar för att reda ut vem som skulle eftersökas genom husrannsakan. Att det i beslutet angavs ett annat lägenhetsnummer än vad som framgick av Tullverkets handlingar berodde sannolikt på att CC fick en felaktig uppgift om lägenhetsnumret. Den felaktigheten låg utanför hennes kontroll.

Jag kan inte förstå utredningen hos JO på annat sätt än att Tullverkets ansvariga utredare kände till att BB var en av de personer som färdats i bilen till Göteborg och alltså inte var någon av de två okända män som flydde från platsen när ingripandet gjordes. Det är därför svårt att förstå att BB kom att anges som den person som skulle eftersökas med husrannsakan. Min utredning har dock inte avsett åtgärder som vidtagits av tjänstemän vid Tullverket, och jag får därför konstatera att utredningen om vad som sades vid telefonsamtalet inte är fullständig.

Brister i dokumentationen

Jag delar Åklagarmyndighetens uppfattning att det borde ha framgått av dokumentationen att husrannsakan företogs hos någon annan än den misstänkte. Som myndigheten anförde borde det också ha framgått varför CC bedömde att det fanns synnerlig anledning att anta att en eller flera eftersökta personer befann sig i den aktuella lägenheten.

Sammanfattning och avslutande synpunkter

CC kritiseras för att hon beslutade om personell husrannsakan utan att det fanns rättslig grund för det och för att hon inte gjorde tillräckliga ansträngningar för att reda ut vem som skulle eftersökas genom husrannsakan. CC kritiseras också för brister i dokumentationen.

Av CC:s uppgifter framgår att hon kände sig pressad av att utredaren var angelägen om ett snabbt beslut och att hon ansåg att ärendet var rörigt. Jag har förståelse för att det kan uppstå situationer som upplevs som pressande för en beslutsfattare, särskilt när omständigheterna i ärendet inte är kända för honom eller henne sedan tidigare. Den som är ansvarig för ett beslut om tvångsmedel måste dock även i sådana lägen försäkra sig om att beslutet har stöd i lag och att de omständigheter som läggs till grund för det är tillräckligt klarlagda.

Jag ser positivt på att Åklagarmyndigheten kommer att uppmärksamma frågan om rutiner kring överlämnande av ärenden av särskilt kvalificerad karaktär till jouråklagare.

Mot bakgrund av omständigheterna i ärendet finner jag anledning att skicka en kopia av beslutet till Tullverket för kännedom.

Ärendet avslutas.